

บทนำ

ที่มาของการวิจัย

แนวคิดเกี่ยวกับการรักสองเพศ หรือ ไบเซ็กชวลลิตี้ (bisexuality) เป็นแนวคิดของการจัดแบ่งประเภทเรื่องเพศแบบตะวันตก ซึ่งเริ่มมีการเสนอแนวคิด และถกเถียงในประเด็นนี้มาตั้งแต่กลางคริสต์ศตวรรษที่ 19 คำว่า “bisexuality” ถูกใช้เป็นครั้งแรกในยุคนี้ เพื่อใช้อธิบายบุคคลที่มีลักษณะของความเป็นเพศทางสรีระทางธรรมชาติแบบ 2 เพศ หรือที่เรียกว่า “intersex” ในปัจจุบันดังนั้นในช่วงแรกมุมมองเกี่ยวกับการรักสองเพศ คือการมองว่าการรักสองเพศประกอบขึ้นจากลักษณะความเป็นชายทางกายภาพ (maleness) และลักษณะความเป็นหญิงทางกายภาพ (femaleness) ซึ่งเป็นความหมายที่เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปในแวดวงทางการแพทย์ และ เพศศาสตร์ศึกษา ในเวลาต่อมางานศึกษาทางด้านจิตวิทยาของ Sigmund Freud ก็ได้เปลี่ยนมุมมองแนวคิดเกี่ยวกับ “bisexuality” ในแง่ของลักษณะทางกายภาพมาสู่แนวคิดด้านจิตวิทยา ในช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20 โดยพรัอยต์มองว่ามนุษย์มีแนวโน้มที่จะชอบได้ทั้งชาย และหญิง แต่พรัอยต์ก็ยังยืนยันว่าเป็น bisexual เป็นอาการทางประสาท แนวคิดด้านจิตวิทยาเกี่ยวกับการรักสองเพศ มองเรื่องการรักสองเพศประกอบขึ้นจาก ความเป็นชาย (masculinity) และ ความเป็นหญิง (femininity) อย่างไรก็ตามแนวคิดเรื่องเจโนโน และบิงซ์ซีที่มีอิทธิพล และส่งผลยาวนานต่อเนื่อง ต่อการมองเรื่องการรักสองเพศมาตลอดก็คือ การมองว่าเพศวิถีแบบรักสองเพศ นั้นประกอบขึ้นจากรูปแบบเพศวิถีแบบรักต่างเพศ (heterosexuality) และรักเพศเดียวกัน (homosexuality) (Bowie, 1992 อ้างใน Storr, 1999)

การทำความเข้าใจในประเด็นเรื่องรูปแบบเพศวิถีแบบรักสองเพศ ซึ่งเป็นเรื่องที่ซับซ้อน เนื่องจากเกี่ยวข้องกับทั้งเรื่อง อารมณ์ความรู้สึกความปรารถนาทางเพศ พฤติกรรมทางเพศ จินตนาการทางเพศ อัตลักษณ์ทางเพศ (หรือการนิยามตัวเองว่ามีวิถีทางเพศแบบใด) นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับการให้ความหมายกับความเป็นตัวตนระดับปัจเจก และการเกี่ยวข้อง และแสดงตัวตนทางสังคมทั้งในระดับกว้าง และระดับกลุ่มย่อย หรือกลุ่มกระแสหลัก และกลุ่มชายขอบ ซึ่งแม้ว่าแนวคิดในการจัดประเภท หรือตั้งคำถามกับเรื่องเพศวิถีของวงวิชาการด้านจิตวิทยา เพศศาสตร์ ประวัติศาสตร์เรื่องเพศ และการเคลื่อนไหวทางการเมืองเรื่องเพศของตะวันตก แต่ปรากฏการณ์การเพศวิถีแบบรักสองเพศนั้น ก็ปรากฏให้เห็นมาโดยตลอดในหลากหลายสังคมวัฒนธรรมทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นสังคมใด ๆ จะนิยาม หรือนิยามเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องการมีเพศวิถีแบบรักสองเพศ หรือมีบุคคลที่แสดงอัตลักษณ์ทางเพศแบบรักสองเพศหรือไม่ก็ตาม

สำหรับในสังคมไทย เรื่องราวของเพศวิถีแบบรักสองเพศ หรือบุคคลที่นิยามตนเองว่ามี อัตลักษณ์ทางเพศแบบรักสองเพศ ไม่ปรากฏให้เห็น หรืออยู่ในความรับรู้ และความสนใจของผู้คนมากนัก จนอาจเรียกได้ว่า ในสังคมไทยไม่มีประวัติศาสตร์ หรือปรากฏการณ์ของเพศวิถีแบบรักสองเพศอยู่ก็เป็นได้ แต่นั่นก็ไม่ได้หมายความว่าพฤติกรรมการที่บุคคลคนหนึ่งมีเพศสัมพันธ์ระหว่างคนต่างเพศ กับคนเพศเดียวกันจะไม่มีอยู่ เพียงแต่พฤติกรรมในลักษณะนี้ไม่ได้มีชื่อเรียก และไม่ได้มีบุคคลที่แสดงออกอย่างชัดเจนว่าตนเองมีความรู้สึก หรือความปรารถนาในทั้งสองเพศ หรือมีเพศสัมพันธ์กับคนได้ทั้งสองเพศเท่านั้น โดยเราสามารถเทียบเคียงพฤติกรรมที่มีเพศสัมพันธ์แบบรักสองเพศได้ จากหลักฐานที่แสดงถึงการมีเพศสัมพันธ์

ระหว่างเพศเดียวกันที่พบจากบันทึกเอกสารที่เป็นลายลักษณ์อักษร ไม่ว่าจะเป็นกฎหมาย วรรณกรรม หรือภาพจิตรกรรม ฝาผนัง ก็ได้แสดงให้เห็นว่าบุคคลที่มีพฤติกรรมทางเพศ หรือมีเพศวิถีแบบรักเพศเดียวกันนั้น ก็มีสถานะ หรือความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับบุคคลกรต่างเพศด้วย ตัวอย่างเช่น ในพงศาวดารสมัยรัชกาลที่ 3 มีบันทึกที่แสดงถึงทัศนคติในเชิงตำหนิตัดเยียนเจ้านายบางพระองค์ที่มีพฤติกรรมไม่เหมาะสมโดยมีเพศสัมพันธ์กับเพศเดียวกันทั้งที่มีลูกเมียแล้ว (ดูรายละเอียดใน เทอดศักดิ์ ร่มจำปา 2545 : 22) หรือกรณีของ “การเล่นเพื่อน” หรือการมีความสัมพันธ์อันชั่วร้ายของขุนนางสนมกำนัลใน ที่ดูจะเป็นความประพฤติที่แพร่หลายในราชสำนักสยาม จากที่มีหลักฐานระบุถึง คำ ๆ นี้มากมาย ทั้งในแง่ของพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และถือว่าเป็นความผิด (ดังปรากฏในบทลงโทษในกฎมณเฑียรบาลสมัยอยุธยา ในพระราชบัญญัติ เพลงยาวของพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้า ที่ทรงเห็นว่าพฤติกรรมเช่นนั้นเป็นเรื่องผิด และในพระราชหัตถเลขาห้ามไม่ให้พระราชธิดาเล่นเพื่อน ของรัชกาลที่ 4) และในแง่ของพฤติกรรมในเชิงล้อเลียนเสียดสี เป็นเรื่องสนุกสนาน (เช่นในเพลงยาวเรื่อง หม่อมเบ็ดสวรงค์ ของคุณสุวรรณ และงานของสุนทรภู่ หลายเรื่อง เช่น พระอภัยมณี สิงหไกรภพ ลักษณวงศ์ และนิราศพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) การที่พฤติกรรมเช่นนี้เกิดขึ้นในขุนนางสนมกำนัล ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นชายของเจ้านายชั้นสูง ย่อมแสดงให้เห็นว่านางสนมกำนัลเหล่านี้มีเพศสัมพันธ์กับบุคคลทั้งสองเพศเดียวกัน และเพศตรงข้าม หรือกรณีที่นางสนมกำนัลเหล่านี้ถูกจากราชสำนักเพื่อไปแต่งงาน แม้จะไม่สามารถจะล่วงรู้ได้ว่าพวกเธอยังคงดำเนินพฤติกรรม “เล่นเพื่อน” อยู่ต่อไปหรือไม่ แต่สิ่งที่ชัดเจนก็คือพวกเธอต่างก็มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการมีเพศสัมพันธ์กับทั้งสองเพศ (Wiresit et. al., 1991 อ้างใน Storr, 1999 :93)

ในแง่ของคำศัพท์ หรือคำนิยามที่แสดงถึงอัตลักษณ์ของการรักได้สองเพศ ในภาษาไทยมีคำว่า “เสื่อใบ” ซึ่งเป็นคำใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษที่ 1980s นี้เอง ในช่วงเวลาเดียวกันกับการเกิดขึ้นของคำว่า “ดี้” (dy) ที่เรียกผู้หญิงรักเพศเดียวกันที่มีลักษณะเป็นผู้หญิง และคำว่า “ทอม” ที่ใช้เรียก ผู้หญิงที่มีลักษณะเป็นผู้ชายว่า (tom) โดยคำว่า “เสื่อใบ” เป็นคำศัพท์แสดงที่ถูกนำมาใช้เรียก ผู้ชายที่มีเพศสัมพันธ์ทั้งกับเพศเดียวกัน และเพศตรงข้าม

แม้คำว่า “เสื่อใบ” จะเป็นคำในภาษาพูดทั่วไปที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายมาจนกระทั่งถึงปัจจุบัน และเป็นที่ยอมรับว่าผู้ที่มีเพศวิถีแบบรักสองเพศจะมีทั้งผู้ชาย และผู้หญิง แต่คำว่า “เสื่อใบ” ก็ยังคงจะถูกใช้กับ “ผู้ชาย” มากกว่า “ผู้หญิง” สังเกตได้จากกรณีที่พจนานุกรมซึ่งจัดทำโดยกระทรวงศึกษาธิการ และราชบัณฑิตยสถาน ก็ยังคงนิยามคำว่า “เสื่อใบ” ว่าหมายถึง ผู้ชายที่รักสองเพศ หรือมีเพศสัมพันธ์ได้กับทั้งสองเพศ นอกจากนี้คำว่า “เสื่อใบ” ดูจะเป็นคำที่ผู้อื่นใช้เรียกบุคคลที่รักสองเพศ มากกว่าบุคคลที่มีเพศวิถีแบบรักสองเพศใช้นิยามตนเอง ขณะที่คำที่บุคคลซึ่งมีเพศวิถีแบบรักสองเพศนิยมใช้ในการนิยามตนเองมากกว่า จะเป็นคำว่า “ไบ” (bi ซึ่งย่อมาจาก bisexuality) ซึ่งเป็นคำทับศัพท์ภาษาอังกฤษ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้ชายที่รักสองเพศ โดยในสังคมไทย ชายรักชายส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะมองว่า ผู้ชายที่เป็น “ไบ” (หรือผู้ชายที่รักสองเพศ) และผู้ชายรักต่างเพศ มีเส้นที่ดึงดูดทางเพศมากกว่าเกย์ หรือชายรักชายด้วยกัน อาจเพราะผู้ชายทั้งสองแบบนี้หาได้ยากกว่า นอกจากนั้นชายรักชายไทยส่วนใหญ่ยังมีแนวโน้มจะมองว่าตนเองมีธรรมชาติของความเป็นผู้หญิงมากกว่า หรือไม่ก็มองว่าผู้ชายรักต่างเพศ และผู้ชายที่เป็น “ไบ” น่าจะใกล้เคียงกันในเรื่องนี้มากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าชายรักชาย หรือเกย์คนนั้นชอบที่จะเป็น “ฝ่ายรับ” ในการมีเพศสัมพันธ์ (Wiresit et. al., 1991 อ้างใน Storr, 1999 : 89)

การให้ความหมาย และคุณค่าในเรื่องเพศเหล่านี้เองที่มีส่วนสำคัญ และส่งผลถึงการนิยามอัตลักษณ์ทางเพศของผู้หญิง โดยในช่วงเวลาที่สังคมไทยรู้จักคำว่า “เลิบบ” หรือ “ผู้ชายที่รักหรือมีเพศสัมพันธ์ได้กับทั้งสองเพศ” (หรือมากกว่าสองเพศ) ผู้หญิงที่มีเพศวิถีแบบรักสองเพศไม่ได้นิยามตนเองด้วยคำว่า “ไบ” หรือนิยามตนเองว่าเป็น “ผู้หญิงรักสองเพศ” หากนิยามตนเองว่าเป็น “ผู้หญิงธรรมดา” โดยบางคนอาจยอมรับคำว่า “ดี” มาใช้ในการนิยามตนเองบ้าง เมื่อมีความสัมพันธ์กับคู่ที่เป็น “ทอม” แต่บางคนก็ไม่ชอบที่จะถูกนิยามอัตลักษณ์ตัวเองด้วยคำว่า “ดี” และพอที่จะให้เรียกตนเองว่าเป็น “ผู้หญิงธรรมดา” มากกว่า แม้จะหลีกเลี่ยงไม่พ้นที่จะถูกเหมารวมโดยความเข้าใจจากสังคมให้เป็น “ดี” ไบโดยปริยายเมื่อมีความสัมพันธ์กับ “ทอม” ก็ตาม

กล่าวได้ว่าที่ผ่านมาในการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับเพศวิถี เพศภาวะ และอัตลักษณ์ทางเพศที่อยู่นอกกรอบเพศวิถีแบบรักต่างเพศ และอัตลักษณ์แบบชาย หญิง ซึ่งเป็นระบบความคิดความเชื่อเรื่องเพศ และอัตลักษณ์ทางเพศกระแสหลักที่เป็นบรรทัดฐานเรื่องเพศของสังคมไทย มีงานศึกษาวิจัยจำนวนไม่น้อยที่ศึกษาถึงเพศวิถี เพศภาวะ อัตลักษณ์ทางเพศ วิถีชีวิตและการดำเนินความสัมพันธ์ของบุคคลที่มีเพศวิถีแบบรักเพศเดียวกัน (หรือมีอัตลักษณ์ทางเพศเป็นบุคคลรักเพศเดียวกัน เป็นเกย์หรือบุคคลข้าม เพศ) หากไม่มีงานศึกษาใดเลยที่สนใจศึกษาถึงเพศวิถีแบบรักสองเพศ หรือการมีอัตลักษณ์เป็นบุคคลรักสองเพศโดยตรง (Wiresit et al., 1991 อ้างใน Storr, 1999 : 98) โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศึกษาเกี่ยวกับเพศวิถีแบบรักสองเพศของผู้หญิง และ/หรือผู้หญิงที่มีอัตลักษณ์แบบรักสองเพศ โดยงานศึกษาเกี่ยวกับผู้หญิงรักเพศเดียวกัน อาจกล่าวถึงผู้หญิงรักสองเพศบ้าง (โดยไม่ใช้คำ ๆ นี้ แต่ใช้คำว่า “ผู้หญิงธรรมดา” หรือ ไม่นิยาม) ในฐานะผู้หญิงที่เป็นคู่ของทอม ซึ่งมีทั้งคนที่นิยามตัวเองว่าเป็น “ดี” และคนที่ไม่นิยามตัวเอง โดยไม่นำเอามิติเรื่องเพศวิถีแบบรักสองเพศมาใช้ในการวิเคราะห์ แต่มุ่งเน้นไปที่การประกอบสร้างอัตลักษณ์ความเป็นผู้หญิงรักเพศเดียวกันมากกว่า

นอกจากนี้หากเปรียบเทียบระหว่างการศึกษาเรื่องการมีเพศวิถีแบบรักเพศเดียวกัน หรือ อัตลักษณ์ของบุคคลรักเพศเดียวกัน ก็เห็นได้อย่างชัดเจนว่างานศึกษาส่วนใหญ่ยังคงเป็นเรื่องของผู้ชาย หรือเป็นเรื่องของชายรักชาย (ภูกลาง จวนสาร, 2551: 34) และกะเทยมากกว่าผู้หญิงรักหญิง เช่นเดียวกับการนำเสนอข่าวเกี่ยวกับบุคคลที่มีความหลากหลายทางเพศในสื่อช่วงทศวรรษที่ 2540 ที่ส่วนใหญ่แล้วมักเป็นข่าวเกี่ยวกับชายรักชาย และกะเทยมากกว่าผู้หญิงรักหญิง โดยจากหัวข้อข่าวที่ยกมาเป็นตัวอย่างประกอบการสรุป ไม่มีข่าว หรือคำที่สะท้อนถึงเพศวิถีแบบรักสองเพศ หรือบุคคลที่รักสองเพศ ปรากฏอยู่เลย ไม่ว่าจะเป็นประเด็นอัตลักษณ์ของผู้มีความหลากหลายทางเพศ อคติและการถูกเลือกปฏิบัติ การเคลื่อนไหวทางสังคม หรือภาษาในข่าว (ภูกลาง จวนสาร, 2551 : 59-63)

สถานการณ์การขาดข้อมูลความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเพศวิถีแบบรักสองเพศ หรือการเป็นบุคคลที่มีเพศวิถีแบบรักสองเพศ ยังแสดงให้เห็นจากคำถามในหน้ากระดานถามตอบปัญหาสุขภาพจิต ในหมวดปัญหาทางเพศในเว็บไซต์ของกรมสุขภาพจิต โดยคำถามประเภทหนึ่งที่มีผู้หญิงเขียนเข้ามาถามจำนวนไม่น้อยก็คือคำถามที่แสดงความวิตกกังวลเกี่ยวกับเพศวิถี และ อัตลักษณ์ทางเพศของตนเอง ที่ไม่แน่ใจว่าตนเองจะรู้สึกชอบเพศเดียวกัน หรือเป็นเลสเบี้ยนหรือไม่ โดยผู้ที่เขียนมาถามหลายคนมีแฟนเป็นผู้ชาย แต่ก็รู้สึกตัวเองว่าชอบมอง ชอบจินตนาการ หรือชอบสัมผัสใกล้ชิดกับผู้หญิง (<http://www.forums.dmh.go.th/index.php?board=20.0>) โดยคำถามเหล่านี้ส่วนใหญ่ยังมักไม่ได้รับคำตอบจากทีมงานของกรมสุขภาพจิตแต่อย่างใด

การรักสองเพศของผู้หญิง หรือการที่ผู้หญิงนิยามตนเองว่าเป็นรักสองเพศ เป็นหัวข้อที่น่าสนใจในการศึกษาทั้งในแง่ของมิติ เรื่องเพศวิถี เพศภาวะ ความสัมพันธ์ และอัตลักษณ์ทางเพศของผู้หญิงที่อยู่นอกกรอบบรรทัดฐานเรื่องที่สังคมกำหนด เพราะ นอกจากจะทำให้เราได้เข้าใจถึงมุมมองความคิดเกี่ยวกับเรื่องพฤติกรรมทางเพศ การมอง และให้ความหมายกับนิยามความเป็นตนเอง รวมถึงการดำเนินชีวิตของผู้หญิงที่มีเพศวิถีนอกกรอบแล้ว การที่ผู้หญิงใช้ชีวิต และมีความสัมพันธ์อันคนรักทั้งกับ คนเพศเดียวกัน และคนต่างเพศแล้ว (ไม่ว่าจะเป็นเวลาเดียวกัน หรือต่างช่วงเวลาก็ตาม) ยังเป็นประเด็นที่ท้าทายต่อการทำความเข้าใจเรื่องเพศภาวะ เพศวิถี การนิยามความหมายเรื่องตัวตนทางเพศในระบบคิดเรื่องเพศของสังคมไทยในหลายมิติ และ จะช่วยให้เราได้เข้าใจถึงโยงใยความสัมพันธ์ทางเพศภาวะ เพศวิถี และทางสังคมของผู้หญิงรักสองเพศ กับบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศแบบอื่น หรือมีเพศวิถีแบบอื่น ๆ ที่ผู้หญิงรักสองเพศเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยไม่ว่าจะในฐานะคนรัก คู่ชีวิต หรือคู่เพศสัมพันธ์ก็ตามด้วย

ทั้งนี้แม้ว่างานวิจัยจะมีจุดเริ่มต้นมาจากความตระหนักที่ว่าสังคมยังขาดมุมมอง และความเข้าใจต่อบุคคลกลุ่มหนึ่งที่มีเพศวิถีที่แตกต่าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบุคคลกลุ่มที่มีเพศภาวะเป็นผู้หญิง ซึ่งถูกควบคุม และจำกัดให้ไม่สามารถจะแสดงออกซึ่งอิสระ ความปรารถนาในเรื่องเพศได้เท่ากับผู้ชาย และแม้การศึกษาเรื่องการมีเพศวิถีแบบรักสองเพศ หรือเรื่องอัตลักษณ์แบบผู้หญิงรักสองเพศ อาจดูเป็นการศึกษาที่ยังคงติดอยู่กับการกรอบการมองเรื่องเพศวิถีแบบเดิม ๆ คือการแบ่งเพศวิถี หรือ อัตลักษณ์ต่าง ๆ ของคนออกเป็นแบบต่าง ๆ ที่ตายตัวไม่เปลี่ยนแปลง แต่สำหรับผู้วิจัยแล้ว การศึกษาเรื่องเพศวิถีแบบรักสองเพศของผู้หญิง หรือผู้หญิงที่มีอัตลักษณ์แบบรักสองเพศ ได้เปิดมุมมองใหม่ ๆ เกี่ยวกับเรื่องเพศวิถีให้กับผู้วิจัยอย่างมาก และทำให้ผู้วิจัยได้ตั้งคำถามกับการแบ่งประเภทของเพศวิถี และอัตลักษณ์ทางเพศออกเป็นแค่ 2 แบบอยู่ตลอดเวลา

สำหรับผู้วิจัยแล้ว “เพศวิถีแบบรักสองเพศของผู้หญิง” ในที่นี้ จึงไม่ได้หมายถึงแต่เฉพาะการมีเพศวิถีที่จำกัดเฉพาะแต่กับ บุคคลเพศเดียวกัน หรือบุคคลต่างเพศเท่านั้น ยังหมายรวมถึงการที่ผู้หญิงคนหนึ่งจะสามารถรัก หรือมีเพศสัมพันธ์กับบุคคลที่มีเพศภาวะ หรือเพศวิถีแบบใดก็ได้ ซึ่งในภาษาไทยยังไม่มีคำจำกัดความให้กับเพศวิถีในรูปแบบนี้ ทั้งนี้เพราะความมุ่งหวังที่สำคัญที่สุดของงานศึกษานี้ก็คือ การทำให้สังคมได้รับรู้ ว่า แม้สังคมจะพยายามสร้างกฎเกณฑ์บรรทัดฐานในเรื่องเพศขึ้นมา ควบคุมผู้หญิงอย่างไร ในชีวิตจริงก็มีผู้หญิงมากมายที่ไม่ได้ดำเนินชีวิตไปตามกรอบและกฎเกณฑ์ที่สังคมกำหนด โดยผู้หญิงเลือกที่จะมีเพศวิถี หรือแสดงอัตลักษณ์ทางเพศภาวะ และเพศวิถีแบบใดก็ได้ และไม่จำเป็นต้องเลือกจำกัดเพศวิถีของตนเองให้อยู่แค่ในการขอบของการมีเพศวิถีแค่แบบรักต่างเพศ หรือรักเพศเดียวกันเท่านั้น นอกจากนี้ผู้หญิงเองยังอาจจะไม่ได้สนใจจะนิยามเพศวิถี หรืออัตลักษณ์ทางเพศของตนด้วยซ้ำไป และไม่ว่าพวกเขาจะนิยามอัตลักษณ์ทางเพศของตนเองด้วยคำว่า “ผู้หญิงรักสองเพศ” “ไบ” หรือ “ผู้หญิงที่มีเพศวิถีแบบรักสองเพศ” หรือไม่ แต่ที่แน่ ๆ ก็คือ มุมมองต่อเรื่องเพศวิถี และความเป็นตัวตนในเรื่องเพศของผู้หญิงนั้นมีความหลากหลาย และแม้แต่คนนี้นิยามตัวเองด้วยคำว่า “ไบ” ก็ยังใช้คำ ๆ นี้ในความหมายที่ไม่เหมือนกันในต่างบริบทต่างเวลาด้วย

Joyในการวิจัย

เนื่องจากที่ผ่านมา ยังไม่เคยมีงานวิจัยที่ศึกษาถึงเรื่องเพศวิถีแบบรักสองเพศของผู้หญิงมาก่อน งานวิจัยนี้จึงต้องการที่จะทำความเข้าใจมุมมอง วิถีคิด และวิถีชีวิตของผู้หญิงที่มีเพศวิถีแบบรักสองเพศ จากถ้อยคำบอกเล่าของผู้ให้ข้อมูลเองซึ่งมีความแตกต่างหลากหลายทั้งภูมิภาค พื้นที่ที่อาศัยอยู่ อายุ อาชีพ ประสบการณ์การใช้ชีวิตคู่ (ทั้งในอดีตที่ผ่านมา และในปัจจุบัน) กับบุคคลเพศตรงข้าม และเพศเดียวกัน (หรืออื่น ๆ) โดยมีโจทย์คำถามหลักในการวิจัยดังต่อไปนี้

- 1.การรักสองเพศของผู้หญิงเป็นเพศวิถีรูปแบบหนึ่ง หรือเป็นอัตลักษณ์ทางเพศวิถี
- 2.ผู้ให้ข้อมูลให้เหตุผล และให้ความหมาย กับเพศวิถีแบบรักสองเพศอย่างไร ผู้หญิงมองการมีเพศวิถีแบบรักสองเพศ หรือการนิยามตนเองว่าเป็นผู้หญิงที่มีอัตลักษณ์แบบรักสองเพศอย่างไร
- 3.บริบททางด้านสังคม เศรษฐกิจ การศึกษา วัฒนธรรมที่แตกต่างกันหลากหลาย ส่งผลต่อการรับรู้ การมองตนเอง และการนิยามความหมาย รวมถึงการดำเนินชีวิตของผู้หญิงรักสองเพศหรือไม่ อย่างไร
- 4.การมีเพศวิถีแบบรักสองเพศในผู้หญิงนั้นเกี่ยวข้องกับการแบ่งบทบาทหน้าที่ทางเพศภาวะในการดำเนินความสัมพันธ์กับคู่ และสัมพันธ์กับเพศวิถี (และ/หรือ อัตลักษณ์ทางเพศ) ของบุคคลที่เป็นคู่ของผู้ให้ข้อมูล ซึ่งมีทั้งบุคคลที่มีเพศวิถี (และ/หรือ อัตลักษณ์ทางเพศ) แบบรักเพศเดียวกัน และบุคคลที่มีเพศวิถี (และ/หรืออัตลักษณ์) แบบรักต่างเพศอย่างไร
- 5.การดำเนินชีวิตเป็นบุคคลที่มีเพศวิถีแบบรักสองเพศในสังคมไทยต้องเผชิญกับอุปสรรค ปัญหา และความกดดันจากสังคม ในฐานะเพศวิถีนอกกรอบหรือไม่ แตกต่างจากปัญหาที่บุคคลรักเพศเดียวกันเผชิญอย่างไร
- 6.อคติ ความเชื่อ และความเข้าใจผิดที่สังคมมีต่อผู้หญิงที่มีเพศวิถีแบบรักสองเพศ ส่งผลต่อวิถีคิด และการดำเนินชีวิตของผู้หญิงอย่างไร เช่น
  - 6.1) การมองว่าผู้หญิงที่มีเพศวิถีแบบรักได้ทั้งสองเพศ หรือนิยามตนเองว่าเป็นผู้หญิงที่มีอัตลักษณ์แบบรักสองเพศ เป็นบุคคลที่โลเล สับสน หรือไม่รู้จักความต้องการของตนเองอย่างแท้จริง เพราะไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าตนเองมีเพศวิถีแบบรักต่างเพศ หรือแบบรักเพศเดียวกัน
  - 6.2) การมองว่าผู้หญิงที่มีเพศวิถีแบบรักได้ทั้งสองเพศ หรือนิยามตนเองว่าเป็นผู้หญิงที่มีอัตลักษณ์แบบรักสองเพศ เป็นผู้หญิงที่เจ้าชู้ เปลี่ยนคู่บ่อย หรือมีคู่พร้อมกันหลายคนในเวลาเดียวกัน เนื่องจากพวกเธอที่มีทางเลือกในการหาคู่มากกว่าผู้หญิงรักต่างเพศ และผู้หญิงรักเพศเดียวกัน
  - 6.3) คู่ของผู้หญิงที่มีเพศวิถีแบบรักได้ทั้งสองเพศ หรือนิยามตนเองว่าเป็นผู้หญิงที่มีอัตลักษณ์แบบรักสองเพศ คือบุคคลที่มีอัตลักษณ์ทางเพศแบบตรงกันข้ามกับความเป็นผู้หญิง คือ ถ้าเป็นผู้ชายรักต่างเพศ ก็จะต้องเป็นผู้หญิงที่มีลักษณะความเป็นผู้ชาย เช่น ทอม เท่านั้น และในการมีเพศสัมพันธ์ผู้หญิงที่มีเพศวิถีแบบรักได้ทั้งสองเพศ หรือนิยามตนเองว่ามีอัตลักษณ์แบบรักสองเพศ จะต้องมีบทบาทเป็นฝ่ายรับเท่านั้น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาปรากฏการณ์เพศวิถีแบบรักสองเพศในผู้หญิง
2. เพื่อศึกษาวิถีชีวิต พฤติกรรม ความสัมพันธ์ และการให้ความหมายกับความเป็นตัวตนของผู้หญิงที่มีเพศวิถีแบบรักสองเพศ
3. เพื่อศึกษาว่าปัจจัยทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมมีส่วนต่อการเลือกที่จะมีเพศวิถีแบบรักสองเพศ หรือมีส่วนต่อการนิยามตนเองเป็นผู้หญิงรักสองเพศอย่างไร
4. เพื่อศึกษาว่าเพศวิถีและอัตลักษณ์ของผู้หญิงรักสองเพศ ดำรงอยู่อย่างสัมพันธ์เชื่อมโยง หรือท้าทายระบบคิดในเรื่องเพศที่แบ่งออกเป็น ความสัมพันธ์แบบรักต่างเพศ และความสัมพันธ์แบบรักเพศเดียวกัน อย่างไร
5. เพื่อศึกษาว่าการเลือกที่จะมีเพศวิถีแบบรักสองเพศของผู้หญิง หรือมีตัวตนเป็นผู้หญิงรักสองเพศต้องเผชิญกับปัญหา และอุปสรรคจากการเลือกปฏิบัติ และการถูกตีตราด้วยเรื่องเพศภาวะ

เพศวิถีจากสังคมหรือไม่ อย่างไร

วิธีวิทยา (Methodology)

ในการทวียครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเอกสาร ร่วมกับการทวียเชิงคุณภาพ ตามแนวทางการเก็บข้อมูลแบบมานุษยวิทยา โดยใช้การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก และการจัดกลุ่มสนทนา 1 ครั้ง และเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่จะสะท้อนบริบททางสังคม และวัฒนธรรมที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการเลือกผู้ให้สัมภาษณ์ โดยขอความช่วยเหลือจากเครือข่ายทางสังคมในแวดวงที่นักกิจกรรมด้านสิทธิผู้หญิง สิทธิทางเพศ

ในการเก็บข้อมูลงานวิจัยครั้งนี้ ใช้การเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลซึ่งเป็นผู้หญิงที่เคยมีประสบการณ์ในการมีคู่รักทั้งเพศเดียวกัน และต่างเพศ จำนวน 6 คนที่มีภูมิหลังแตกต่างกัน ทั้งในด้านของภูมิสำเนา อายุ การศึกษา ถิ่นที่อาศัย อาชีพ ศาสนสถานภาพสมรส รวมถึงจำนวนบุตร โดยทั้ง 6 คนนี้ได้อธิบายถึงความเป็นตนเองว่ายังคงมีความปรารถนาทางเพศได้กับทั้งเพศเดียวกัน และต่างเพศอยู่

นอกจากนี้ยังได้สัมภาษณ์คู่ของผู้ให้ข้อมูล 3 คน ซึ่งมีอัตลักษณ์ทางเพศแตกต่างกัน ได้แก่ ผู้หญิงที่มีลักษณะของความเป็นชาย 2 คน และผู้หญิงที่มองตนเองว่าเป็นสามารถรักได้กับทั้งเพศเดียวกัน และเพศตรงข้าม 1 คน และเพื่อนของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งยังได้จัดกลุ่มสนทนาอย่างไม่เป็นทางการกับกลุ่มนักกิจกรรมผู้หญิงที่นิยามตนเองว่ารักได้ทั้งสองเพศ หรือมากกว่าสองเพศ จำนวน 6 คน 1 ครั้ง โดยผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนา 2 ใน 6 คน เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก หรือให้สัมภาษณ์เชิงลึกด้วย

สำหรับวิธีการที่ใช้ในการเก็บข้อมูล ใช้วิธีการสังเกตอย่างมีส่วนร่วม หลากหลายวิธี ทั้งเดินทางกลับต่างจังหวัดไปพร้อมกับผู้ให้ข้อมูล เดินทางไปสังเกตการณ์ที่สถานบริการที่ผู้ให้ข้อมูลคนหนึ่งทำงานอยู่ นัดสัมภาษณ์ตามสถานที่ต่าง ๆ

ตามแต่โอกาสจะเอื้ออำนวย เช่น ที่บ้านของผู้ให้ข้อมูล ที่วัด ที่โรงเรียน ที่สำนักงานของเพื่อนผู้ให้ข้อมูล ที่โรงแรมที่ผู้วิจัยไปพักระหว่างไปเก็บข้อมูล ที่สถานที่จัดฝึกอบรมที่ผู้ให้ข้อมูลไปเข้ารับการอบรม ระหว่างเดินทางบนรถไฟ ในรถยนต์ระหว่างไปส่งผู้ให้ข้อมูลกลับบ้าน จดบันทึก และบันทึกเสียงสัมภาษณ์ด้วยเครื่องบันทึกเสียง เขียนอีเมลคุยกับผู้ให้ข้อมูล ถอดคำสัมภาษณ์ออกมาเป็นตัวหนังสือ และการศึกษาเรื่องเพศวิถีแบบรักสองเพศของผู้หญิงจากเอกสาร และสื่อต่าง ๆ

ในส่วนของการจัดกลุ่มสนทนาอย่างไม่เป็นทางการนั้น เป็นการพูดคุยกันในเวลาก่อนเข้านอนคืนหนึ่งในระหว่างที่ผู้ให้ข้อมูลไปเข้ารับการอบรมที่จังหวัดเชียงใหม่ โดยผู้เข้าร่วมกลุ่มสนทนาเป็นนักกิจกรรมที่เดินทางมาจากจังหวัดต่าง ๆ เพื่อมาเข้ารับการฝึกอบรมฐานคิดด้านสิทธิ และเพศภาวะ เพศวิถี

ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล

ตามโครงร่างงานวิจัยเดิมผู้วิจัยกำหนดระยะเวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนามไว้ในช่วงระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนมีนาคม พ.ศ. 2555 หากในช่วงเดือนกรกฎาคมผู้วิจัยมีโอกาสดำเนินการฝึกอบรมกับนักกิจกรรมที่ทำงานด้านผู้หญิง และเพศวิถี ซึ่งทำให้ได้พบกับเพื่อนนักกิจกรรมกลุ่มหนึ่งที่สนใจแลกเปลี่ยนพูดคุยในประเด็นเรื่องเพศวิถีแบบรักสองเพศของผู้หญิงของตนเอง จึงได้จัดกลุ่มสนทนาย่อยเกี่ยวกับประเด็นนี้เพื่อนำมาเป็นข้อมูลในการวิจัย และได้สัมภาษณ์บางคนในฐานะผู้ให้ข้อมูลเชิงลึกเพิ่มเติมด้วย

ภาษา และคำศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้แม้ว่าผู้ให้ข้อมูลหลักจะมาจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีการใช้ภาษาที่หลากหลาย ได้แก่ ผู้ที่มีภูมิลำเนาอยู่ทางภาคเหนือ 2 คน ภาคใต้ 1 คน ผู้ให้ข้อมูลเป็นนักศึกษาชาติพันธุ์กะเหรี่ยง 1 คน ผู้ที่มีภูมิลำเนามาจากภาคอีสาน 1 คน กรุงเทพฯ 1 คน แต่ทุกคนสามารถใช้ภาษาไทยกลางกลางในการสื่อสารได้ค่อนข้างดี จนถึงดีมาก เนื่องจากหลายคนใช้ภาษากลางเป็นภาษาที่สื่อสารเป็นหลักในชีวิตประจำวัน ดังนั้นทุกคนจึงใช้ภาษาไทยกลางในการสื่อสารกับผู้วิจัยทั้งหมด แม้ในขณะที่สัมภาษณ์ผู้วิจัยจะบอกให้ตอบคำถามด้วยภาษาถิ่นได้ก็ตาม

ส่วนคำศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย ในการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ผู้วิจัยใช้คำว่า “ผู้หญิงที่ขอได้ทั้งผู้ชาย และผู้หญิง” แทนคำว่า “ไบเซ็กชวล” หรืออธิบายว่า “ผู้หญิงที่ปัจจุบันมีแฟนเป็นผู้หญิง แต่เคยมีแฟนเป็นผู้ชายมาก่อน” หรือ “ผู้หญิงที่ปัจจุบันมีแฟนเป็นผู้ชาย แต่เคยมีแฟนเป็นผู้หญิงมาก่อน” ในการอธิบายโครงการวิจัยเพื่อขอให้เพื่อน คนรู้จัก ช่วยหา หรือแนะนำผู้ให้ข้อมูลให้ และเพื่อหลีกเลี่ยงการนิยามตัวตนที่กำหนดขึ้นจากตัวผู้วิจัยเอง ยกเว้นในกรณีของผู้ให้ข้อมูลที่ผู้วิจัยรู้จักคุ้นเคยมาก่อนจากแวดวงการทำงานเคลื่อนไหวในประเด็นสิทธิเรื่องผู้หญิง ทั้งนี้จากการพูดคุยโดยทั่วไปเมื่อเริ่มหาข้อมูลพบว่าผู้ให้ข้อมูล และคู่ ส่วนใหญ่ยังไม่คุ้นเคยกับคำและความหมายของคำว่า “ไบเซ็กชวล” สักเท่าไร หรือแม้แต่การใช้คำว่า “ผู้หญิงที่ขอได้ทั้งผู้ชาย และผู้หญิง” ก็ดูจะเป็นสิ่งที่ไม่คุ้นเคยมากนัก เนื่องจากโดยทั่วไปคนส่วนใหญ่ (ไม่ว่าจะในแวดวงนักกิจกรรมที่ทำงานในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเพศ หรือผู้ที่ทำงานในธุรกิจบริการทางเพศโดยตรงก็ตาม) ก็ไม่ได้มีการพูดคุย หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันในประเด็นเรื่อง “อัตลักษณ์ทางเพศ” ของกันและกันสักเท่าไร และมีน้อย

คนมากที่จะเปิดเผยว่าตนเองเป็นผู้หญิงที่รักได้ทั้งผู้ชาย และผู้หญิง ผู้วิจัยจึงใช้คำอธิบายว่า “ผู้หญิงที่เคยมีแฟนเป็นผู้ชาย แต่ปัจจุบันมีแฟนเป็นผู้หญิง หรือ ผู้หญิงที่มีแฟนเป็นผู้ชาย แต่เคยคบกับผู้หญิงมาก่อน” ซึ่งเป็นคำที่ทุกคนรับรู้ และเข้าใจ ความหมายในการแนะนำหัวข้อวิจัยขึ้นนี้กับผู้หญิงหาข้อมูล และผู้ให้ข้อมูล

สำหรับคำศัพท์อื่น ๆ ในงานวิจัยนี้จะ เป็นคำที่ใช้ตามคำที่ผู้ให้ข้อมูลใช้ในการบอกเล่าเรื่องราวของพวกเขาเป็นหลัก เพื่อจะได้เข้าใจความคิดเกี่ยวกับการอธิบายความเป็นตัวตนที่มาจากมุมมองของผู้ให้ข้อมูลเอง

กรอบความคิด/ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

งานวิจัยเรื่องผู้หญิงที่รักสองเพศ หรือเพอร์วิแบบรักสองเพศของผู้หญิงชั้นนี้ ใช้แนวคิดที่

สำคัญในการศึกษา ได้แก่

แนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศ

กรอบความคิดที่สำคัญอย่างหนึ่งในการศึกษาเรื่องคนรักเพศเดียวกัน ก็คือกรอบความคิดเรื่อง “อัตลักษณ์” หรือสำนึกเกี่ยวกับ ความเป็นตัวตน โดยอัตลักษณ์ที่สะท้อนว่าคนรักเพศเดียวกันแตกต่างจากบุคคลอื่น ๆ ก็คือ อัตลักษณ์ในเรื่องเพศภาวะ (gender identity) และอัตลักษณ์เรื่องเพศวิถี (sexual identity)

ในการศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับประเด็นเรื่องคนรักเพศเดียวกันช่วงแรก ๆ งานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นไปที่การแสวงหาหลักฐาน เกี่ยวกับพฤติกรรม หรือการแสดงตัวตนของคนที่มีเพศที่แตกต่างไปจากชายหญิง โดยมุ่งที่จะอธิบายว่า อัตลักษณ์ความเป็น เกย์ หรือเลสเบียนเป็นสิ่งที่มิมีมาช้านแล้วในประวัติศาสตร์ของหลาย ๆ สังคมและวัฒนธรรมทั่วโลก แนวคิดเรื่องความเป็น เกย์ เลสเบียน ในยุคแรกได้รับอิทธิพลจากแนวคิดเรื่องสารัตถนิยม (Essentialism) ที่มองว่า อัตลักษณ์ทางเพศเป็น ปรากฏการณ์สากล เป็นสิ่งตายตัวที่ไม่มีวันเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตามจากการศึกษาทางมานุษยวิทยาในหลายสังคม และ วัฒนธรรมก็ชี้ให้เห็นว่า แนวคิดเช่นนี้ไม่สามารถที่จะนำมาใช้อธิบายพฤติกรรมรักเพศเดียวกันอย่างเป็นสากลได้เสมอไป เนื่องจากการเกิดขึ้นของพฤติกรรมรักเพศเดียวกันในแต่ละสังคมมีความแตกต่างหลากหลาย และการมีพฤติกรรมแบบรักเพศ เดียวกันไม่ได้บ่งชี้ว่า คนที่มีพฤติกรรมเช่นนี้จะต้องมีอัตลักษณ์เป็นคนรักเพศเดียวกันเสมอไป

แนวคิดอีกแนวคิดที่ถูกนำมาใช้อธิบายอัตลักษณ์ความเป็นคนรักเพศเดียวกัน ก็คือแนวคิดเรื่องการประกอบสร้างทางสังคม (Social Constructionism) ที่มองว่า อารมณ์ความรู้สึกทางเพศ และ กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับทางเพศของคนเรา หรือวิธีที่ เราคิดเกี่ยวกับเรื่องเพศ รวมทั้งอัตลักษณ์ทางเพศ ล้วนเป็นผลผลิตจากพลังทางสังคมและประวัติศาสตร์ทั้งสิ้น แม้กระนั้นก็ตี แนวคิดวิเคราะห์เรื่องอัตลักษณ์ทางเพศว่าเป็นการประกอบสร้างทางสังคมนี้ ก็ยังมีข้อจำกัดตรงที่ เป็นแนวคิดที่ยึดเอาโลกทัศน์ มุมมองทางสังคมและวัฒนธรรมแบบชนชั้นกลาง ผิวขาวเป็นหลัก โดยไม่ได้คำนึงถึง หรือมองข้ามมิติของการประกอบสร้าง ทางเพศของกลุ่มคนในสังคม หรือชนชั้นอื่น ๆ เช่น คนอัฟริกัน-อเมริกัน หรือคนจากชนชั้นกรรมาชีพ ที่มาจากสังคม และ วัฒนธรรมที่แตกต่างออกไป ทำให้ไม่สามารถจะเข้าใจความเป็นคนรักเพศเดียวกันภายใต้กลุ่มวัฒนธรรมย่อยนั้น ๆ ได้อย่าง

แท้จริง ทั้งนี้เพราะด้านหนึ่งมีอัตลักษณ์ของเกย์ และเลสเบียนจะเชื่อมโยงกันในเรื่องของการมีความสัมพันธ์แบบคนรักเพศเดียวกัน (homosexuality) หากความเป็นคนรักเพศเดียวกัน ทั้งในแง่มุมมองความคิด ทักษะดีในเรื่องเพศ การแสดงอารมณ์ความรู้สึกปรารถนา การเปิดเผยตัวของคนรักเพศเดียวกันในแต่ละบริบทพื้นที่ทางสังคมก็ยังคงแตกต่างกันหลาย ด้วยเงื่อนไขปัจจัยต่าง ๆ ทั้ง เพศภาวะ สีผิว ความเชื่อทางศาสนา ความรู้ และสถานะทางเศรษฐกิจ องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้จึงควรที่จะต้องถูกนำมาพิจารณาในการวิเคราะห์ทำความเข้าใจปรากฏการณ์ความเป็นคนรักเพศเดียวกันในสังคมนั้น ๆ ด้วย

แนวคิดทฤษฎีเกย์รี

อย่างไรก็ตาม ต้องไม่ลืมว่า ไม่ว่าจะเป็นความคิดในเรื่องเพศ เพศภาวะ หรือเพศวิถีก็ตาม ก็ล้วนเป็นสิ่งที่ถูกประกอบสร้างขึ้นเช่นกัน การแยกเพศภาวะ ออกจากเพศ เป็นผลผลิตจากแนวคิด และการเคลื่อนไหวของนักสตรีนิยมยุคแรกที่ยพยายามจะชี้ให้เห็นถึง ความไม่เท่าเทียมทางเพศ การให้คุณค่ากับระบบคิดแบบชายเป็นใหญ่ ขณะที่ความคิดเรื่องของ “อัตลักษณ์ที่แตกต่างกัน” และ “เป็นเอกภาพ” ถูกนำมาใช้ในการเคลื่อนไหวของขบวนการเรียกร้องสิทธิและความเท่าเทียมของคนรักเพศเดียวกัน แต่การเมืองเรื่องอัตลักษณ์ก็นำมาซึ่งการจัดประเภท แบ่งแยกคนออกเป็นกลุ่ม เป็นพวก โดยอาศัยความเหมือนกัน เป็นพวกเดียวกัน และกีดกันคนที่ไม่เหมือนกันออกเป็นพวกอื่น ภายใต้โยงความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้วย ต่อมาภายหลังจึงเกิดแนวคิดที่วิพากษ์ และรื้อความหมายของอัตลักษณ์ทางเพศ ที่เรียกว่า Queer Theory ขึ้น โดยนักทฤษฎีในสายเกย์รีพยายามชี้ให้เห็นว่า วาทกรรมกระแสหลัก ตั้งอยู่บนกระแสหลักมีแนวคิดที่เป็นคู่ตรงข้าม (Binary Pairs) อยู่ เช่น ชาย-หญิง-คนรัก-คนต่างเพศ-คนรักเพศเดียวกัน ซึ่งกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของเกย์และเลสเบียนต่างก็ทำเอา “เพศภาวะ” มาอธิบายอัตลักษณ์ของตัวเอง ทฤษฎีเกย์รีจึงพยายามที่จะรื้อสร้าง และทำลายบรรทัดฐานเรื่องเพศที่เป็นปกติแบบรักต่างเพศ (heteronormativity) ที่เชื่อกันว่าเป็นธรรมชาติ รวมถึงตั้งคำถามกับกระบวนการประกอบสร้างทางสังคมเรื่องอัตลักษณ์ทางเพศ การสร้างความจริงในเรื่องเพศ โดยชี้ว่าอัตลักษณ์ทางเพศเป็นสิ่งที่ไม่มีเอกภาพ เต็มไปด้วยความแตกต่างหลากหลาย และกระจุกกระจายไม่คงที่แน่นอนเปลี่ยนแปลงไปตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนและสังคม ระบบบรรทัดฐานแบบรักต่างเพศ ทำให้เกิดการกีดกัน และแบ่งแยกระหว่างเพศ

แนวคิดเรื่อง Performativity

แนวคิดที่สำคัญที่จะนำมาวิเคราะห์เรื่อง อัตลักษณ์ทางเพศ อีกแนวคิดหนึ่ง ก็คือ แนวคิดเรื่องตัวตนที่ผ่านภาวะแห่งการกระทำ (performativity) ของ Judith Butler โดย Butler ชี้ให้เห็นว่าตัวตนของเราเป็นสิ่งที่ไม่ได้สอดคล้องเป็นหนึ่งเดียว หากแตกหัก เลื่อนไหล แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ภาวะแห่งการแสดงนี้ไม่ได้หมายความว่าความชัดเจนแน่นอน หรือการเล่นบทบาท " ตัวตน " (self) ที่นิยามได้ แต่เป็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันที่ถูกสร้างขึ้นระหว่างองค์ประกอบและบทบาทต่าง ๆ ที่ตัวประธานเป็นผู้กระทำ (Pendleton 1997 : 80 อ้างใน สุไลพร ชวลี 2545 : 30)

Judith Butler (อ้างถึงในสุลพร ชวลีโล, 2545 : 30) มองอัตลักษณ์ในฐานะของการตกตะกอนทางความหมาย หรือผลที่ตามมาของปฏิบัติการให้ความหมายในเชิงสัญลักษณ์ที่เกิดขึ้น ข้าฯ ในทัศนะของ Butler วิธีที่เรารับรู้เกี่ยวกับบทบาทของเพศสภาพวางอยู่บนพื้นฐานของความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องเพศทางชีวภาพ (sexes) เพศภาวะของคนเราไม่ใช่แก่นแกนของอัตลักษณ์ หากเป็นเรื่องของการกระทำ (performance) ที่เราแสดงออกมาในแต่ละช่วงเวลาต่าง ๆ เราควรมองเพศภาวะในฐานะ ภาวะที่ล่องลอยไปมาอย่างอิสระ และเลื่อนไหล มากกว่ามองว่าเป็นภาวะเฉพาะเจาะจงอย่างใดอย่างหนึ่ง

อาจกล่าวได้ว่าทุกครั้งที่เรา " ทำ " สิ่งที่เราคิดว่าเราควรจะเป็น ควรกระทำตามมาตรฐานทางเพศสภาพในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ การกระทำดังกล่าวนั้นก็จะนำไปสู่การสรรสร้างตัวตนทางเพศของเรา หรืออีกนัยหนึ่งคือ เพศสภาพนั้นอยู่ในกระบวนการของการสร้างสรรค์ตลอดเวลา (ซึ่งแปรเปลี่ยนเลื่อนไหลไปตามแต่ละสถานที่และเวลา) โดยไม่มีลักษณะของเพศสภาพใดที่ถือว่าเป็นเพศสภาพต้นฉบับให้กับการเลียนแบบ

แนวคิดมานุษยวิทยาสตรีนิยม

การศึกษาในแนวทางมานุษยวิทยาสตรีนิยม คือการศึกษาทางด้านมานุษยวิทยาที่ได้รับอิทธิพลจากแนวคิดสตรีนิยม โดยมีแนวทางการศึกษาวัฒนธรรมที่ต้องการจะลอคอดทิศทางเพศที่เกิดขึ้นในการศึกษาทางมานุษยวิทยา เนื่องจากงานทางด้านมานุษยวิทยาซึ่งเขียนโดยนักมานุษยวิทยาตะวันตกที่เป็นผู้ชาย ผิวขาว มักไม่ได้ให้ความสำคัญกับการนำเอามิติเรื่องเพศภาวะ ความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างเพศมาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล หรือไม่ให้ความสำคัญกับผู้หญิงที่อยู่ในสังคมนั้นซึ่งอาจจะมิมีสถานะทางสังคม หรือบทบาทที่ด้อยกว่าชาย ไปจนกระทั่งถึงการมองข้ามประเด็นของผู้หญิงชายขอบ อีกหลากหลายกลุ่ม เนื่องจากประเด็นของผู้หญิงไม่ได้อยู่ในความสนใจของพวกเขา การศึกษาในแนวทางมานุษยวิทยาสตรีนิยมเป็นการศึกษาทางมานุษยวิทยาที่ให้ความสำคัญกับเสียง และความต้องการของผู้หญิง และได้ช่วยเปิดพื้นที่ให้กับกลุ่มอีกหลาย ๆ กลุ่มที่มีความหลากหลายในเรื่องราวของพวกเขาเป็นที่รับรู้ และถูกมองเห็น และในฐานะที่สตรีนิยมในตัวเองไม่ได้เป็นแค่แนวคิดทฤษฎีทางวิชาการแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น หากยังเป็นการเคลื่อนไหวที่มุ่งหวังให้เกิดผลทางการเมืองเพื่อเปลี่ยนแปลงสังคมในระบอบความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบชายเป็นใหญ่ไปพร้อม ๆ กัน การศึกษามานุษยวิทยาสตรีนิยมจึงเป็นงานซึ่งช่วยเสริมพลังอำนาจให้กับผู้หญิงอันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงต่อไปด้วย

สำหรับการศึกษาวิจัยในเรื่องรักสองเพศของผู้หญิงนี้ แม้จะดูเป็นการศึกษาเพื่อสำรวจเพศวิถีแบบรักสองเพศ ในฐานะที่เป็นเพศวิถีอีกแบบหนึ่งนอกเหนือจาก เพศวิถีแบบรักเพศเดียวกัน รักต่างเพศ และ หรือศึกษาว่าผู้หญิงที่นิยมตนเองเป็นผู้หญิงรักสองเพศจริงหรือไม่ ราวกับว่า อัตลักษณ์ของผู้หญิงรักสองเพศจะเป็นสิ่งที่จับต้องได้ หากแท้จริงแล้วงานวิจัยนี้ไม่ต้องการจะตีกรอบว่า เพศวิถีจำกัได้อยู่แค่เพียง 3 รูปแบบเท่านั้น (คือรักเพศเดียวกัน รักต่างเพศ และรักสองเพศ) และไม่ได้คิดว่า จะต้องอธิบายได้ว่าผู้หญิงที่มีอัตลักษณ์แบบรักสองเพศนั้นมีคุณลักษณะเป็นแบบใด หากแท้จริงแล้วงานวิจัยนี้ต้องการที่จะทำความเข้าใจในเรื่องราวของผู้หญิงที่มีเพศวิถีที่แตกต่างจากเพศวิถีแบบรักต่างเพศที่สังคมคาดหวังอีกกลุ่มหนึ่ง จากมุมมองของ

ผู้หญิงเอง ซึ่งพวกเขออาจจะนิยามมันว่าเป็นเพศวิธীরักสองเพศ หรือรักมากกว่าสองเพศ (หรือรักกี่เพศก็ได้) จะนิยามว่าตนเองมีอัตลักษณ์แบบรักสองเพศ หรือไม่ก็ได้ นอกจากนั้นการศึกษานี้ยังต้องการที่จะสังคมไทยได้หันมาสนใจเพศวิถีแบบรักสองเพศมากขึ้น เพื่อตั้งคำถามกับระบบความคิดความเชื่อเรื่องเพศในรอบเรื่องเพศที่มีแนวคิดเรื่องรักต่างเพศเป็นบรรทัดฐาน และให้ความสำคัญกับเพศวิถีของผู้ชายเป็นใหญ่ โดยแบ่งเรื่องเพศออกเป็นสองระบบเพศวิถีคือรักต่างเพศ และรักเพศเดียวกัน โดยมองว่ารักเพศเดียวกัน เป็นเพศวิถีที่ผิดปกติ นอกจากนั้นการทำความเข้าใจเรื่องเพศวิถีแบบรักต่างเพศของผู้หญิงยังทำให้เราได้ทบทวนแนวคิดเรื่องเพศวิถี และอัตลักษณ์ทางเพศของผู้หญิง และเพศอื่น ๆ ที่ผ่านมาในสังคมไทยอีกครั้งหนึ่งว่ามีความคล้ายคลึง สอดคล้อง ได้รับอิทธิพล หรือมีความแตกต่างจากระบบคิดในเรื่องเพศที่แบ่งคนออกเป็นกลุ่มตามเพศภาวะ และเพศวิถี ตามแนวคิดเรื่องการนิยามตัวตนด้วยอัตลักษณ์ทางเพศแบบตะวันตกอย่างไร โดยใช้แนวทางการเก็บข้อมูลทางมานุษยวิทยาที่ให้ความสำคัญกับเสียง และความต้องการของผู้หญิงเป็นศูนย์กลาง ภายใต้เงื่อนไข ปัจจัยทางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจ การศึกษา ขนชั้น ในระบบความสัมพันธ์เชิงอำนาจแบบชายเป็นใหญ่ที่ส่งผลต่อการรับรู้ และอธิบายความเป็นตัวเอง หรือเรื่องเพศวิถีของตนเองที่ปราศจากนิยามความเป็นตัวคนเดียว

